PLAN VAN AANPAK AGROPROGRAMMA 2021-2025

Voorwoord

Voor u ligt het plan van aanpak Agroprogramma 2021-2025. Met dit programma geven we uitvoering aan het Beslisdocument implementatie Agroprogramma van 18 maart 2020. We willen een integrale oplossing van de agrarische problematiek in het aardbevingsgebied en het wordt hoog tijd dat we echt aan de slag gaan.

In dit plan van aanpak staat hoe we dat willen doen en wat daarvoor nodig is: geld, kennis en samenwerking. We weten dat het erg complex is, langjarige inzet vraagt en dat we de aard en omvang van de benodigde middelen niet precies in beeld hebben. Maar we gaan starten.

De komende jaren zullen we leren wat we moeten en kunnen doen om de agrarische sector in Groningen weer perspectief te geven. De betrokken overheden, uitvoeringsorganisaties en de agrarische sector zullen via dit agroprogramma samen optrekken om met inzet van voldoende geld, capaciteit en kunde dit doel te bereiken.

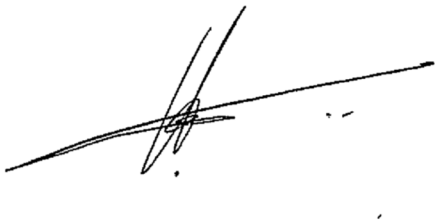

Henk Staghouwer
Voorzitter Stuurgroep Agroprogramma

februari 2021

Inhoudsopgave

Voorwoord 1

Inhoudsopgave 2

1.1. Achtergrond 3

1.2. Opzet plan van aanpak 3

1.3. Probleemanalyse 4

1.4. Doelstellingen programmatische aanpak beslisdocument maart 2020 4

1.5 Beoogde aanpak agroprogramma 5

1.6 Uitgangspunten agroprogramma 5

1.7 Governance 8

II Werkwijze agroprogramma complexe casussen 9

2.1 Samenbrengen financiële stromen 9

2.2 Consulentschap: één aanspreekpunt voor agrarisch ondernemers vanuit het agroprogramma 10

2.3 Aanvullende kennis en expertise en koppelkansen andere beleidsvelden 11

2.3.1 Inzet Nije Heerd bij ruimtelijke vraagstukken 11

2.3.2 Erfgoedprogramma en Erfgoedloket 11

2.4 Programmabureau 12

2.5 Agro-expertiseteam / deskundigenpanel 13

2.6 Toetsen werkwijze: pilots 13

III Financiering 14

3.1 Fondsen 14

3.2 Nationaal Programma Groningen 15

3.3 Subsidieregelingen 16

3.4 Banken 17

IV Randvoorwaarden voor een succesvolle uitvoering 17

4.1 Samenwerking NCG en IMG 17

4.2 Aansluiting processen schade/versterken en agroprogramma 17

4.3 Versnellen en vereenvoudigen (vergunnings)procedures 17

4.4 Opzetten programmabureau en invulling consulentschap 18

4.5 Besluitvormingsprocessen 18

4.6 Middelen 18

Bijlage I: financiële paragraaf 19

1.1. Achtergrond

De afgelopen jaren heeft een grote transitie in het aardbevingsdossier plaatsgevonden. De schadeafhandeling en de versterkingsopgave zijn met de oprichting van de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG), opvolger Instituut Mijnbouwschade (IMG) en het wijzigen van de taken van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) volledig publiek georganiseerd. Deze overgang heeft er niet alleen toe geleid dat NAM op afstand is gezet, maar tevens grote consequenties gehad voor de organisatie en verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen de diverse organisaties die uitvoering geven aan de schadeafhandeling en versterking. Daarmee zijn tevens mogelijkheden ontstaan om de organisatie van specifieke onderdelen binnen het gaswinningsdossier tegen het licht te houden. Gezien de omvang van de agrarische sector in het aardbevingsgebied en de specifieke en vaak complexe gevolgen die de aardbevingen kunnen hebben voor agrarisch ondernemers, hebben alle betrokken partijen in het dossier aangegeven dat de agrarische sector extra en specifieke aandacht verdient.

Met het instellen van de Agrarische Tafel is een begin gemaakt met de invulling van de motie van kamerlid Bisschop (Kamerstuk 33 529, nr. 518), waarin onder andere is gevraagd om het organiseren van een regulier overleg tussen de betrokkenen, waaronder rijk, provincie en gemeenten, het onderzoek doen naar de verschillende oorzaken van mijnbouwschade en het mogelijk opzetten van een apart programma voor de agrarische sector. De Agrarische Tafel heeft eind 2018 een advies opgeleverd aan de bestuurders van de verschillende overheidslagen met aanbevelingen voor de schadeafhandeling, de versterkingsoperatie en het toekomstperspectief vanuit het oogpunt van de agrarische sector.

In maart 2020 heeft de Agrarische Tafel (in oude samenstelling met vertegenwoordigers van rijk, provincie en gemeenten) ingestemd met het ontwikkelen van een agroprogramma ten behoeve van een toekomstbestendige agrarische sector in het aardbevingsgebied op basis van een beslisdocument. In het betreffende beslisdocument zijn een aantal doelstellingen en uitgangspunten geformuleerd op basis waarvan het agroprogramma concreet vormgegeven kan worden. In dit plan van aanpak is op hoofdlijnen een concrete invulling gegeven aan het betreffende agroprogramma.

1.2. Opzet plan van aanpak

In het eerste hoofdstuk wordt op hoofdlijnen een nadere duiding gegeven van de probleemanalyse en de beoogde aanpak, doelstellingen en uitgangspunten van het agroprogramma. Dit hoofdstuk bevat tevens een korte toelichting op de governancestructuur. In het tweede hoofdstuk is een uitwerking van de werkwijze voor complexe gevallen opgenomen. In het derde hoofdstuk worden de mogelijke financieringsbronnen nader toegelicht. In het vierde hoofdstuk zijn de randvoorwaarden ten behoeve van een succesvolle programmatische aanpak benoemd, inclusief de stappen die in de vervolgfase gezet zullen worden. Het laatste hoofdstuk betreft een financiële paragraaf waarin onder andere de benodigde middelen voor de uitvoering van de eerste fase van het agroprogramma nader zijn uitgewerkt.

1.3. Probleemanalyse

Een groot deel van het aardbevingsgebied is agrarisch areaal. Boerderijen zijn een bepalende factor in het cultuurhistorische en landschappelijke beeld en daarmee de identiteit van het aardbevingsgebied. Niet alleen de ruimtelijke impact van de landbouw is groot, er zijn tevens een groot aantal agrarische bedrijven in het aardbevingsgebied die te maken krijgen met schade als gevolg van gaswinning of die onderdeel zijn van de versterkingsopgave. Daarbij is gebleken dat het vaststellen en herstellen van schade of het versterken van een agrarisch pand een complexe en veelal langdurige aangelegenheid is. Dit heeft bij veel agrarische bedrijven tot gevolg dat zij lang moeten wachten op duidelijkheid en bedrijfsplannen en investeringen in innovaties, verduurzaming en vernieuwing sterk zijn achtergebleven en deels tot stilstand zijn gekomen. Nu met name de versterkingsopgave mondjesmaat op gang komt, kunnen ook de gestagneerde ondernemingsplannen weer in beweging komen. De agrarische sector geeft daarbij in toenemende mate aan behoefte te hebben om de ervaren aardbevingsproblematiek bij agrarische panden, ‘aardbevingsbudgetten’, stimuleringsregelingen en eigen investeringen te combineren, zodat bij een agrarisch pand niet alleen sprake is van 'sec' schadeherstel of versterking, maar ook een breder toekomstperspectief bewerkstelligd kan worden.

De agrarische ondernemer wil hierbij ook over mogelijkheden beschikken om verschillende financieringsstromen samen te brengen op één specifiek moment, zodat concreet invulling gegeven kan worden aan het gewenste toekomstperspectief middels de noodzakelijke financiële middelen. De financiele beheersbaarheid en de verantwoording van deze verschillende financieringsstromen zijn vanuit het perspectief van de agrariër vaak uiterst complex en vragen in veel gevallen coördinatie. De coördinatie van deze stromen is dan ook de belangrijkste aanleiding voor het uitwerken van een programmatische aanpak, waarbij de aanbevelingen van de Agrarische Tafel in het rapport van december 2018 leidend zijn en blijven.

1.4. Doelstellingen programmatische aanpak beslisdocument maart 2020

Met het beslisdocument van maart 2020 zijn de doelstellingen van het agroprogramma vastgesteld. Het programma beoogt bij te dragen aan de totstandkoming van een toekomstbestendige agrarische sector in het aardbevingsgebied, waarbij het handelingsperspectief van de agrariër wordt hersteld dan wel verbeterd door:

1) Het coördineren van de integrale afstemming over de opgaves waar een agrariër in het aardbevingsgebied mee wordt geconfronteerd, zoals schade, versterking, uitstel van investeringsplannen en uitdagingen op het vlak van bedrijfsvoering, verduurzaming en innovatie;
2) Het ontwikkelen van kaders voor het bieden van maatwerk in relatie tot bestaande (en mogelijk beperkende) planologische kaders bij rijk, provincie en gemeenten;
3) Het stimuleren en coördineren van eenduidige en adequate informatievoorziening richting de agrarische sector in het aardbevingsgebied;
4) Het ontwikkelen van en het adviseren over processen en producten die bijdragen aan een efficiëntere integrale aanpak van de verschillende opgaves op en rond het boerenerf;
5) Het stimuleren van sectorale ontwikkelingen die passend zijn binnen de kaders van het agroprogramma.

Lonkend perspectief

Het nastreven van bovenstaande doelstellingen moet uiteindelijk leiden tot een nieuw elan binnen de agrarische sector in het aardbevingsgebied. Er ontstaat onderling vertrouwen tussen de sector en de overheid en er wordt onderling samengewerkt aan oplossingen ten behoeve van gedeelde vraagstukken, zoals de beperking van stikstof- en de uitstoot van broeikasgassen. Nieuwe alternatieve stalsystemen kunnen daarbij helpen en tevens een oplossing bieden voor de mestkelderproblematiek. Daarnaast geeft de ruimhartige en rechtvaardige schadeafhandeling en versterking de agrariërs weer de mogelijkheid om hun leven weer op te pakken en alle energie te steken in waar ze het beste in zijn; boer zijn. Akkerbouwers en veeboeren in het aardbevingsgebied zetten de ontwikkeling naar een welvarende en innovatieve bedrijfstak in gang. Niet alleen de agrariërs zelf, maar ook de maatschappij kan trots zijn op een sector waarin weer een eerlijke boterham kan worden verdiend.

1.5 Beoogde aanpak agroprogramma

Zoals hierboven beschreven, betreft het hoofddoel van het agroprogramma het herstellen of verbeteren van het handelingsperspectief van de agrariër, middels het bieden van en/of het adviseren over een integrale oplossing. In het beslisdocument in maart zijn daaraan bovenstaande subdoelen toegevoegd om een concretere duiding aan dit hoofddoel te geven. Met dit plan van aanpak brengen we een eerste focus aan en geven we concreet invulling aan de beoogde werkwijze waarmee we de doelstellingen van het agroprogramma willen verwezenlijken en de wijze waarop we deze aanpak willen financieren. De gekozen aanpak kenmerkt zich op hoofdlijnen door het bieden van maatwerk voor individuele situaties op basis van een integrale aanpak, waarbij de drempels als gevolg van de aardbevingsproblematiek worden geslecht en de agrariër weer aan de slag kan met een duurzame en toekomstgerichte bedrijfsvoering.

1.6 Uitgangspunten aanpak agroprogramma

Basis

De basis voor het agroprogramma zijn de aanbevelingen van de Agrarische Tafel van december 2018 en het Beslisdocument van 18 maart 2020.

Gebiedsafbakening

Het agroprogramma is van toepassing op alle actief agrarische bedrijven in de vijf aardbevingsgemeenten, waarbij de door IMG (advies deskundigenpanel Van Mierlo 2019) gehanteerde principes voor gebiedsafbakening en de versterkingsscope van NCG als leidraad gelden.

Scope

In het beslisdocument van maart 2020 is aangegeven dat het agroprogramma van toepassing is op de 1500 actief agrarische bedrijven in het aardbevingsgebied. Er is gekozen om in de eerste fase van de uitvoering van het agroprogramma nadrukkelijk prioriteit te leggen bij de complexe gevallen binnen deze totaalscope. De bepaling van de scope van deze specifieke categorie is primair gebaseerd op een nadere analyse van het aantal functioneel agrarische bedrijven binnen de werkvoorraad van de (uitvoerings)organisaties voor schade en versterking, IMG en NCG. Op basis van informatie van NCG en IMG is de huidige inschatting dat het om ongeveer 175 complexe gevallen gaat. We starten in

2021 met de uitvoering van 20-25 gevallen. Om zo goed mogelijk ervaring op te doen voor de verdere uitrol van het agroprogramma, wordt geprobeerd om, indien verantwoord, enige diversiteit in de zich voordoende problematieken binnen de groep van 20-25 gevallen te hebben.

Prioritering en volgordelijkheid

In het kader van prioritering en volgordelijkheid richt het agroprogramma zich in eerste instantie nadrukkelijk op de complexe gevallen: hier ligt de focus van het agroprogramma en hiervoor worden consulenten, zoals omschreven in hoofdstuk II, ingezet. Zoals reeds in het beslisdocument van maart 2020 en bij de duiding van de doelgroepen naar voren kwam, heeft het agroprogramma tevens tot doel om de agrarische sector in het aardbevingsgebied vanuit een breder perspectief een impuls te geven. Onderdelen van het agroprogramma kunnen dus voor agrarisch ondernemers in het aardbevingsgebied in brede zin kansen bieden. Daarbij willen we vooral de focus leggen op het actief informeren en het delen van ervaringen en inzichten vanuit het agroprogramma richting de agrarische sector.

Doelgroepen

Er zijn verschillende doelgroepen te identificeren binnen het agroprogramma: de 1500 actief agrarische bedrijven in het aardbevingsgebied en de complexe gevallen. Deze doelgroepen en bijbehorende doelstellingen worden in de bijbehorende illustratie toegelicht:

1) Actief agrarische bedrijven in het aardbevingsgebied: deze worden gestimuleerd en gefaciliteerd in de ontwikkeling naar een toekomstgerichte sector, waarbij de opgelopen stagnatie in de economische ontwikkeling wordt overbrugd;
2) Complexe casussen, waarbij sprake is van een samenloop van schade- en/of versterkingsopgave en andersoortige problematiek.

Ad 1: we zetten in op een toekomstbestendige agrarische sector in het aardbevingsgebied van Groningen, waarbij het handelingsperspectief van de agrariër wordt hersteld en/of verbeterd. Hiervoor zijn in totaal ongeveer 1500 functionele agrarische bedrijven (FAB's) in beeld en het betreffende toekomstperspectief krijgt via het agroprogramma invulling door middel van:

- kennis: er wordt een adviserend deskundigenpanel (agro-expertiseteam, zie hoofdstuk II) opgericht;
- regelingen: beschikbare regelingen voor de landbouwsector worden overzichtelijk gepresenteerd en actief onder de aandacht gebracht van deze brede doelgroep;
- fondsvorming: bedoeld om sectorbreed de drempel voor toekomstgerichte investeringen in de bedrijfsvoering te verlagen.

Ad 2: binnen het totaal aantal landbouwbedrijven in het aardbevingsgebied kampt een groot deel met schade en/of een versterkingsopgave als gevolg van de aardbevingen. Daar waar sprake is van schade wordt dit afgehandeld door het IMG. De uit te voeren werkzaamheden vanuit de veiligheidsopgave, ofwel de versterking, vallen onder de verantwoordelijkheid van het NCG. In principe intervenieert het agroprogramma hier niet in. Is er echter sprake van complexe problematiek waarbij een stapeling van vraagstukken speelt, dan kan het lastig zijn om vanuit de schadeafhandeling of vanuit versterking tot een toekomstgerichte oplossing te komen en is een bredere insteek nodig. Dit is de

categorie complexe gevallen waar het agroprogramma aan zet is om de betreffende agrariër te ontzorgen en te komen tot een passende oplossing.

Figuur I: de doelgroepen binnen het agroprogramma

Criteria en proces aandragen complexe casussen

Er is sprake van een complexe casus als er samenloop is van aardbevingsproblematiek (een langlopend en/of complex schade en/of versterkingsdossier) en andersoortige problematiek. Omdat geen situatie gelijk is, kunnen de criteria waarmee een complex geval wordt geïdentificeerd, alleen op hoofdlijnen worden weergegeven. In elk geval spelen de volgende één of meerdere omstandigheden een rol:

1. Er is sprake van psychosociale problematiek;
2. Er is sprake van een financieel vraagstuk en/of financiële problematiek;
3. Er is sprake van complex bouwkundig en/of constructief vraagstuk;
4. Er is sprake van een complex ruimtelijk vraagstuk;
5. Er is sprake van een juridische vraagstuk (buiten het reguliere schade- en versterkingsproces);
6. De agrarisch ondernemer is niet in staat om de veelheid aan vraagstukken in zijn dossier te overzien.

Er zijn verschillende routes waarlangs complexe gevallen kunnen worden aangedragen bij het agroprogramma (c.q. programmabureau). Het is de verwachting dat IMG en/of NCG hoofdzakelijk vanuit het schadeafhandelings- en/of versterkingsproces een samenloop van vraagstukken bij een specifieke casus zullen identificeren. IMG en NCG kunnen de betreffende agrariër in dat geval wijzen op de mogelijkheden die het agroprogramma biedt. Vanuit de sector of de betrokken overheden kunnen ook urgente en/of schrijnende situaties worden aangedragen. Het agroprogramma (c.q. programmabureau) neemt contact op met de betreffende agrarische ondernemer. De keuze is altijd aan de agrarisch ondernemer zelf of hij/zij deel wil nemen aan het agroprogramma. Het programmabureau besluit vervolgens over de opname van de casus in het agroprogramma, wanneer deze voldoet

aan bovenstaande criteria. Indien blijkt dat het programmabureau niet goed kan werken met de huidige criteria, legt het programmabureau een voorstel aan de stuurgroep voor om de criteria aan te vullen en/of aan te passen.

Agrarisch ondernemer centraal bij aanpak complexe gevallen
De agrariër geeft zelf richting aan de integrale oplossing en krijgt de ruimte om zelf antwoord te geven op de vragen hoe invulling te geven aan een toekomstgerichte en duurzame bedrijfsvoering. Het agroprogramma zal hierbij vooral een faciliterende en ontzorgende rol vervullen, waarbij de focus ligt op het slechten van drempels als het gaat om de ervaren aardbevingsproblematiek en het bieden van begeleiding bij het vormgeven van de integrale oplossing.

Samenwerking IMG en NCG bij aanpak complexe gevallen
De samenwerking met IMG en NCG zal met respect voor de mandaten van deze organisaties georganiseerd worden. Het initiatief voor de samenwerking met IMG en NCG ligt bij het op te richten programmabureau. Middels intensieve samenwerking tussen de deze organisaties en het programmabureau kunnen signalen over en weer continu uitgewisseld worden. Vanuit IMG en NCG kunnen ook vraagstukken aangedragen worden waarmee het programmabureau aan de slag gaat.

1.7 Governance

De agrarische sector en overheden hebben elkaar afgelopen jaren gevonden aan de Agrarische Tafel, een adviestafel opgericht door de minister van Economische Zaken en Klimaat. Met het beslisdocument van maart 2020 is deze overlegstructuur gewijzigd en vindt afstemming plaats aan een drietal tafels, de Stuurgroep Agroprogramma, het Sectoroverleg en het Overhedenoverleg. Deze structuur zal ook binnen het agroprogramma van toepassing zijn, maar om een succesvolle uitvoering van het agroprogramma te kunnen borgen, zal ook een afvaardiging van de NCG en IMG aan de stuurgroep deelnemen. De verantwoordelijkheidsverdeling is als volgt:

- De Stuurgroep Agroprogramma zal sturing geven aan het agroprogramma. In deze stuurgroep neemt een beperkte afvaardiging van de sector, rijk, provincie, aardbevingsgemeenten, NCG en IMG zitting, allen met voldoende mandaat en/of gezag. De stuurgroep wordt voorgezeten door de gedeputeerde landbouw van de Provincie Groningen en is verantwoordelijk voor de sturing op de inhoud van het programma en de kaders en criteria waarbinnen uitvoering aan het agroprogramma gegeven wordt.
- Voor de sturing op de financiële middelen en (ruimtelijke) regelingen ligt het mandaat bij de overheden in het Overhedenoverleg.
- Het Sectoroverleg vindt in de nieuwe situatie plaats onder voorzitterschap van dhr. Wiersma.

Sector en overheden worden voorafgaand ter voorbereiding op hun individuele en gezamenlijke overleg gefaciliteerd door het op te richten programmabureau om meningsvorming over de geagendeerde onderwerpen onderling af te stemmen. Een schematisch overzicht van de nieuwe governancestructuur is op de volgende pagina opgenomen.

Voorstel invulling governancestructuur Agroprogramma aardbevingsgebied op basis van Beslisdocument implementatie Agroprogramma

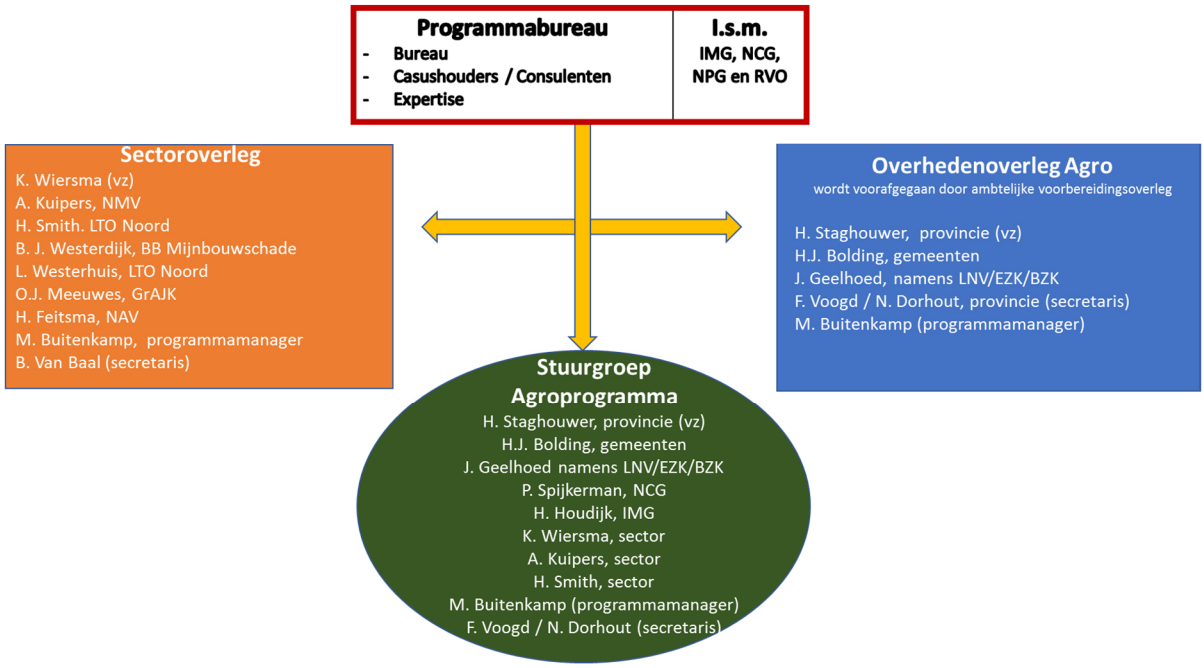

II Werkwijze agroprogramma complexe casussen

De werkwijze in het agroprogramma als het gaat om complexe casussen kenmerkt zich door twee hoofdelementen:

1) Het samenbrengen en mogelijk beschikbaar stellen van financiële stromen;
2) Het coördineren en inzetten van consulenten vanuit een op te richten programmabureau, waarmee de agrarisch ondernemer ondersteund wordt bij het vormgeven van de integrale oplossingsrichting.

Deze elementen worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

2.1 Samenbrengen financiële stromen

Een van de belangrijkste uitgangspunten van de werkwijze is het samenbrengen van verschillende geldstromen, zodat de ondernemer in staat wordt gesteld de stap naar de toekomst te zetten. Door op de bestaande budgetten vanuit schade en versterking een plus te zetten, ontstaat een katalysator waarmee de impasse die bij veel agrarische ondernemers is ontstaan door de aardbevingsproblematiek kan worden doorbroken. Daarnaast wordt hiermee beoogd ook koppelingen te maken met de bredere maatschappelijke uitdagingen waarmee de agrariër in deze tijd van doen heeft (bijvoorbeeld de stikstofproblematiek), zodat de agrarisch ondernemer daadwerkelijk in staat gesteld wordt om te bouwen aan zijn of haar toekomst.

Om tot de benodigde financiering voor de integrale oplossing te komen, gaan wij ervan uit dat er bijdragen nodig zijn vanuit de agrarisch ondernemer zelf, vanuit schade en/of versterking, Nationaal Programma Groningen, (subsidie)regelingen, fondsen en/of leningen. De totale som aan benodigde financiering kan op verschillende wijzen tot stand komen en er als volgt uit komen te zien:

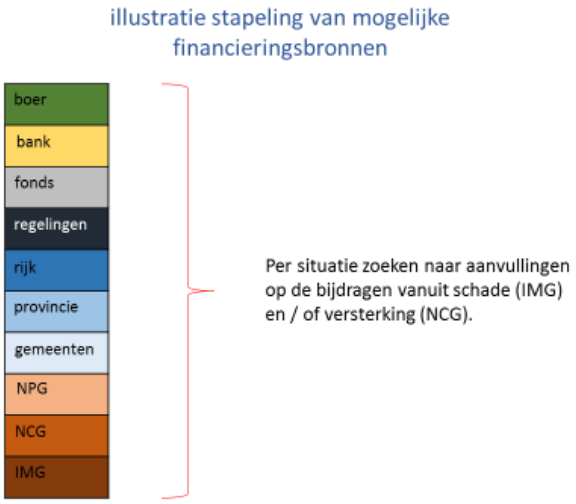

Per casus kan de verhouding tussen de verschillende blokken of het aantal blokken verschillen. Dit hangt af van de vraagstukken waarmee een agrarisch ondernemer van doen heeft en welke keuzes in investeringsmogelijkheden gemaakt kunnen worden. Een nadere toelichting op de mogelijke financieringsbronnen die naast de bijdragen vanuit schade en/of versterking ingezet kunnen worden, is in hoofdstuk III opgenomen.

2.2 Consulentschap: één aanspreekpunt voor agrarisch ondernemers vanuit het agroprogramma

De agrarisch ondernemer heeft te maken met vele uitdagingen en moet daarnaast vaak lang wachten op duidelijkheid over de geleden schade of de mate waarin versterking plaats moet vinden. Procedures en vraagstukken waarmee de agrarisch ondernemer te maken krijgt, zijn bovendien vaak complex en kunnen het incasseringsvermogen te boven gaan. Binnen het agroprogramma willen we de agrarisch ondernemer graag ontzorgen, begeleiden en faciliteren als het gaat om de vormgeving van de integrale oplossing. Dit doen we door het inzetten van consulenten vanuit een op te richten programmabureau. De consulent komt in de rol van een vertrouwenspersoon naast de agrariër te staan om de problematiek in kaart te brengen, mee te denken over de integrale oplossing en de agrarisch ondernemer zoveel mogelijk te ontzorgen als het gaat om procedurele kwesties. Daarnaast helpt de consulent bij het organiseren van de juiste kennis en expertise om tot de gewenste integrale oplossing te komen en is hij/zij een spin in het web, die de weg weet naar de betrokken instanties. De consulenten voeren hun werkzaamheden uit vanuit een onafhankelijke positie en hebben bovendien voldoende ervaring om te kunnen anticiperen op een samenloop van diverse en complexe vraagstukken. Hierbij staat de behoefte van de agrarisch ondernemer nadrukkelijk centraal.

Samengevat faciliteert de consulent de agrariër in overzicht, afstemming en coördinatie:

- met alle betrokken partijen;
- met de inzet van de benodigde expertise;
- met het stapelen van financiële bouwstenen.

Zodra een consulent van het programmabureau de begeleiding van de agrarisch ondernemer op zich neemt, is hij of zij de primaire contactpersoon waarmee de agrarisch ondernemer van doen heeft. De agrariër kan er ook voor kiezen om de consulent te machtigen, waarmee de consulent als zaakwaarnemer optreedt. De consulent stemt periodiek af met de casemanagers en bewonersbegeleiders die bij NCG en IMG werkzaam zijn en vanuit hun specifieke taakstelling ook intensief contact onderhouden met de agrarisch ondernemer, dan wel de gemachtigde consulent. Indien daar behoefte aan is bij de agrarisch ondernemer, kan de consulent tevens als intermediair optreden richting het IMG en de NCG.

2.3 Aanvullende kennis en expertise en koppelkansen andere beleidsvelden

Omdat vraagstukken in verschillende combinaties samenkomen en het vormgeven van de integrale oplossing veelal maatwerk betreft, zal de consulent extra kennis en expertise aan moeten kunnen wenden als dat nodig is. Hiervoor worden korte lijnen georganiseerd met het nog op richten agro-expertiseteam c.q. deskundigenpanel (zie laatste paragraaf van dit hoofdstuk), maar ook met organisaties en instellingen die specifieke kennis en expertise kunnen leveren als het gaat om ruimtelijke en procedurele vraagstukken (bijvoorbeeld middels het inzetten van de Nije Heerd methodiek), vraagstukken omtrent erfgoed en karakteristieke panden (bijvoorbeeld via het Erfgoedprogramma) en specifieke agrarische en bedrijfsmatige vraagstukken.

2.3.1 Inzet Nije Heerd bij ruimtelijke vraagstukken

Binnen het agroprogramma willen we naast het vinden van een financiële of procedurele oplossingsrichting, ook instrumenten inzetten ten behoeve van ruimtelijke oplossingsrichtingen. Een van die instrumenten betreft de methode Nije Heerd. De inzet van deze methodiek is reeds in een pilot in 2019 succesvol gebleken en zal binnen het agroprogramma regulier worden toegepast als er sprake is van een complex ruimtelijk vraagstuk waarbij meerdere partijen betrokken zijn. Kern van de methode Nije Heerd is de inzet van keukentafelgesprekken, waarbij gemeente, provincie en welstand direct gezamenlijk aan de tafel bij de ondernemers zitten om de uitbreidings- of vernieuwingsplannen gezamenlijk tegen het licht te houden, met als doel om plannen sneller en toekomstgericht te realiseren en waarbij direct rekening gehouden wordt met de ruimtelijke inpassing.

2.3.2 Erfgoedprogramma en Erfgoedloket

Het Erfgoedprogramma is in 2017 gestart met als doel om cultureel erfgoed te behouden en te vernieuwen en daarmee bij te dragen aan het behoud van het karakter van het aardbevingsgebied. Daarbij is ook aangekondigd dat het Erfgoedprogramma een specifieke aanpak wil ontwikkelen voor het agrarisch erfgoed, om zo bij te dragen aan de transitie van de landbouwsector. Boerderijen zijn belangrijk voor de identiteit van het (buiten)gebied en vragen met name speciale aandacht binnen de groep karakteristieke panden en gemeentelijke- en rijksmonumenten. In 2019 hebben de Rijksdienst

voor het Cultureel Erfgoed, de gemeente Oldambt en de provincie Groningen een onderzoek laten uitvoeren naar de boerderijen in de gemeente Oldambt. Uit dit onderzoek blijkt dat de eigenaren de zorg voor dit culturele erfgoed niet alleen kunnen dragen. De boerderijen zijn te groot, herstel en onderhoud zijn te kostbaar en de uitdagingen zijn complex.

Er zijn binnen het Erfgoedprogramma al bepaalde ondersteuningsstructuren opgezet die hulp en ondersteuning bieden aan inwoners. Het Erfgoedloket Groningen is daar een goed voorbeeld van en betreft een kosteloos informatie- en steunpunt voor eigenaren en bewoners van monumentale en karakteristieke panden die te maken hebben met mijnbouwschade. Vanuit het loket geven medewerkers ondersteuning en advies als het gaat om vragen over schadeherstel en versterking. Daarnaast bieden ze voor álle erfgoedeigenaren en bewoners ook andere informatie, bijvoorbeeld over onderhoud en restauratie, financiering en subsidies of duurzaamheid en herbestemming. Het agroprogramma zoekt zoveel mogelijk aansluiting bij deze bestaande structuren en wil de ontwikkeling van subsidieregelingen binnen het Erfgoedprogramma die ook voor agrarisch ondernemers van meerwaarde kunnen zijn, zoveel mogelijk stimuleren.

2.4 Programmabureau

Om het volledige proces te ondersteunen zal een programmabureau worden opgericht. Het programmabureau heeft een spilfunctie binnen het agroprogramma en zal bij de provincie Groningen worden gefaciliteerd. De belangrijkste verantwoordelijkheden van het programmabureau zijn de regievoering over het proces om in gezamenlijkheid met alle betrokken partijen tot een integrale totaaloplossing voor de agrarisch ondernemer te komen en de daarbij behorende financiële stromen bij elkaar te brengen. Daarmee staan de medewerkers van het programmabureau niet alleen naast de agrarisch ondernemer, maar ook in continue verbinding met de NCG en het IMG. Daarnaast draagt het programmabureau verantwoordelijkheid voor het organiseren van de juiste kennis en expertise en coördineert het programmabureau de inzet van consulenten.

2.4.1 Taken

Het programmateam bestaat uit een programmamanager, een secretaris, een penningmeester en een communicatiemedewerker en voert de volgende taken uit:

- Het aan de hand van de door de stuurgroep vastgestelde criteria prioriteren en oppakken van de bij het programmabureau aangedragen complexe gevallen;
- Het coördineren van de inzet van consulenten, die als taak hebben:
    - Het verzamelen en samenbrengen van relevante informatie en oplossingsrichtingen om tot een integrale oplossing voor de agrarische ondernemer te komen;
    - Het opstellen van een voorstel voor het samenbrengen van financiële stromen vanuit schade, versterking, regelingen, fondsen etc.;
    - Het structureel overleg voeren met de NCG en het IMG en overige betrokken partijen om tot een integrale oplossing te komen;
- Het structureel verzamelen en analyseren van data en ervaringen in de uitvoering van het agroprogramma, zodat een scherper en kwantitatief beter onderbouwd beeld ontstaat van

de aard en omvang van de totale aardbevingsgerelateerde problematiek in de agrarische sector;
- Het voorbereiden van de besluitvorming binnen de stuurgroep agroprogramma;
- Het voorbereiden en faciliteren van de diverse overleggen over de uitvoering van het programma (o.a. het Sectoroverleg, de voorbereidende ambtelijke en bestuurlijke overleggen tussen de overheden en met de NCG en het IMG);
- Het coördineren van de contacten met de NCG en het IMG en overige betrokken partijen, waaronder het agro-expertiseteam;
- Het zorgdragen voor de communicatie over het agroprogramma;
- Het waar nodig ontwikkelen van beleid en bijbehorende producten en diensten t.b.v. het agroprogramma.

2.5 Agro-expertiseteam / deskundigenpanel

Voor zaken die niet op individueel niveau kunnen worden opgelost of die van terugkerende aard zijn, wordt een Agro-expertiseteam in het leven geroepen. Het Agro-expertiseteam heeft een adviserende rol en zal uit vertegenwoordigers vanuit de sector, de verschillende betrokken organisaties en de betrokken overheden bestaan. Het team is daarmee additioneel aan de aanwezige kennis bij het programmateam, de NCG en het IMG en zal op basis van kennis- en hulpvragen vanuit het programmabureau en de consulenten op een snelle en toegankelijke wijze met kennis en expertise bijdragen aan de operationele én strategische producten van het agroprogramma. De agrarische sector zal een voorstel doen voor de invulling van het agro-expertiseteam, dat waarschijnlijk zal bestaan uit een vaste kern en incidenteel ingehuurde experts. Het Agro-expertiseteam wordt ingezet vanuit het programmabureau, maar is in principe onafhankelijk gepositioneerd binnen de governance van het agroprogramma.

2.6 Toetsen werkwijze: pilots

Om te kunnen bepalen of deze voorgestelde werkwijze daadwerkelijk invulling geeft aan de doelstellingen van het agroprogramma, wordt de beoogde werkwijze reeds op dit moment getoetst aan de praktijk middels het uitvoeren van een pilot. Hiervoor zijn in overleg tussen de sector en de overheden een beperkt aantal casussen (5-10) geselecteerd, waarbij sprake is van complexe en vaak urgente problematiek. Over de ontwikkelingen binnen deze pilot en de consequenties van de uitvoering van de pilot voor de verdere vormgeving (of eventuele aanpassing) van de werkwijze worden de Stuurgroep, het Sector- en het Overhedenoverleg periodiek geïnformeerd.

De zes casussen die reeds in een eerder stadium door de Agrarische Tafel zijn aangedragen (2019) ten behoeve van een pilot, zijn allemaal in behandeling genomen door de NCG. De voortgang bij de betreffende casussen wordt als voldoende gekwalificeerd en zal daarom geen belemmering vormen voor het uitvoeren van de pilot binnen het agroprogramma.

III Financiering

Zoals in het vorige hoofdstuk over de werkwijze reeds naar voren kwam, is het samenbrengen van verschillende financiële stromen een essentieel onderdeel van het agroprogramma. Dit betreft niet alleen een organisatorisch vraagstuk, het is ook van belang dat er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn om maatwerk toe te passen, zodat een integrale oplossing voor de agrarisch ondernemer gerealiseerd kan worden. In dit hoofdstuk zijn mogelijke financieringsbronnen opgenomen die voor de verschillende doelgroepen in het agroprogramma relevant kunnen zijn. Ook hierbij geldt dat de prioriteit ligt bij een integrale oplossing voor complexe gevallen. Wanneer het agroprogramma volwaardig in uitvoering is, wordt bekeken of en op welke wijze eventueel aanvullende middelen voor de brede doelgroep ingezet kunnen worden.

3.1 Fondsen

Waar de bedrijfsvoering onder druk is komen te staan door de aardbevingsproblematiek, zijn in veel gevallen investeringen in de bedrijfsvoering achtergebleven. Zeker binnen de dynamiek van de agrarische sector kan stilstand achteruitgang betekenen. Het zoeken naar toekomstgerichte oplossingen heeft alleen zin als er ook vanuit de banken bereidheid is om weer te investeren in agrarische bedrijven waar de bedrijfsvoering in de knel is gekomen. Banken zijn echter niet altijd bereid of hebben niet de mogelijkheid om deze stap te zetten. Het creëren van enkele fondsen of het inzetten van bestaande fondsen kan dan een belangrijke bijdrage leveren aan het bieden van voldoende comfort aan de banken, zodat de financiering van een integrale oplossing wel mogelijk wordt. Om die reden richt het agroprogramma zich op het samenbrengen van financiële stromen, het inzetten van bestaande fondsen (zoals het Nationaal Groenfonds) en, wanneer er aanvullende financiering nodig is, het creeren van een op het agroprogramma toegesneden fonds. Deze fondsvorming wordt ook met de banken besproken, zodat het gevraagde comfort ook daadwerkelijk gegeven kan worden.

3.1.1. Meerjarig maatwerk- en innovatie- en vernieuwingsfonds agroprogramma

In het geval er, naast schade en/of versterkingsactiviteiten, onvoldoende toekomstperspectief is voor de agrarisch ondernemer, is het wenselijk om tot een integrale oplossing van de betreffende situatie te komen. Er moeten in dat kader ook mogelijkheden binnen het agroprogramma bestaan om aanvullende financiering te kunnen bieden, bijvoorbeeld wanneer het toekomstperspectief voor de agrarische ondernemer ligt bij bedrijfsbeëindiging, sanering dan wel een andere maatwerkoplossing of wanneer er comfort aan banken geboden moet worden om een investering te doen (bijvoorbeeld middels een vorm van borgstelling of garantstelling). Hiervoor komen middelen beschikbaar vanuit een toegesneden en deels revolverend meerjarig maatwerkfonds/-middelen en een innovatie- en vernieuwingsfonds voor het agroprogramma. Met de beschikbaarheid van deze fondsen is bijvoorbeeld bedrijfsbeëindiging niet alleen gemakkelijker bespreekbaar, er wordt ook voorzien in een zekere genoegdoening in relatie tot de geleden schade als gevolg van de aardbevingsproblematiek. Daarnaast wordt met deze fondsen ook aan bredere maatschappelijke doelstellingen tegemoetgekomen, bijvoorbeeld als het gaat om de stikstof- en asbestproblematiek. Bij de concrete inrichting van het maatwerkfonds zal ook gekeken worden naar de inrichting van reeds bestaande borgstellingsfondsen en het gedachtegoed dat heeft geleid tot de ruiverkavelingsrente. De concrete dekking van

de fondsen komt (voor het grootste deel) voort uit financiering van de bestuurlijke afspraken die door Rijk en regio in november 2020 zijn gesloten over de versterkingsopgave.

3.1.2. Nationaal Groenfonds

Het Nationaal Groenfonds verstrekt leningen aan organisaties en ondernemingen die zich inzetten voor de verbetering van de kwaliteit van de groene leefomgeving. In het kader van de landbouwtransitie kan het Groenfonds tevens leningen verstrekken, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen het omvormen van agrarische grond naar natuur, het bevorderen van agrarisch natuurbeheer en de herstructurering van het grondareaal. Het Groenfonds heeft aangegeven 5 miljoen te willen reserveren voor de specifieke agrarische problematiek in het aardbevingsgebied vanuit de middelen die LNV de komende jaren ten behoeve van het Groenfonds ter beschikking stelt. Deze middelen kunnen met name ruimte bieden bij het overleg tussen de bank en de agrarisch ondernemer over de financiering van bedrijfsplannen.

3.2 Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma Groningen is in het leven geroepen om de provincie Groningen en met name het aardbevingsgebied perspectief te bieden. In het programma werken inwoners, gemeenten, de provincie, het Rijk, het bedrijfsleven en andere organisaties samen aan een bloeiende toekomst voor Groningen. In het programmakader, dat eind 2019 is vastgesteld en dient als inhoudelijke basis voor het programma, is vastgelegd dat het structureel vergroten van de *brede welvaart* van elke Groninger en het verbeteren van het *imago* van Groningen daarbij centraal staan. Middels het opstellen van programmaplannen wordt invulling gegeven aan Nationaal Programma Groningen. De gemeenten in het aardbevingsgebied stellen elk een lokaal programmaplan op en de provincie een thematisch programmaplan. In het op 7 oktober 2020 vastgestelde thematisch programmaplan van de provincie is een concrete link gelegd tussen de middelen die beschikbaar zijn voor het verduurzamen van de landbouw en het agroprogramma. Van belang is wel om hierbij te vermelden dat voor alle programma's en projecten die uiteindelijk vanuit het thematisch programma gefinancierd zullen worden, een minimale vereiste van vijftig procent cofinanciering geldt vanuit aanvullende fondsen van medeoverheden, het bedrijfsleven en andere organisaties op de totale begroting van een project. De vervolgstap richting de uitvoering van projecten vanuit het provinciale thematische programma vindt op dit moment plaats. Er zijn diverse initiatieven in beeld die relevant zijn voor het agroprogramma en die op basis van het vernieuwende karakter vanuit NPG middelen hebben ontvangen of kunnen ontvangen. Een tweetal initiatieven die op dit moment zeer relevant zijn voor het agroprogramma worden in de volgende alinea's toegelicht.

Akkerbouw: eiwittransitie

In het test- en innovatieprogramma FASCINATING zal een agro-foodsysteem worden opgezet dat beoogt duurzaamheid en natuur te combineren met economische impact. Het test- en innovatieprogramma zal een belangrijke rol spelen bij de zogeheten eiwittransitie en zet in op de productie van duurzame en hoogwaardige eiwitten voor gezonde voeding. Daarnaast zullen de overige componenten uit de grondstoffen naast voedingstoepassingen worden benut voor allerlei andere non-food

doeleinden ten behoeve van de landbouw, in de (bio)chemie, papier- en verpakkingsindustrie en het opwekken van energie. Op deze manier wordt niet alleen de hoogste productiewaarde gecreëerd, agrariërs ontvangen hiermee ook een goede prijs voor hun producten. Daarmee wordt een inkomensverbetering bij akkerbouwbedrijven gecreëerd en draagt FASCINATING bij aan een beter perspectief voor de huidige en toekomstige generatie boeren in Groningen. De uitvoering van dit programma gaat met het positieve besluit van het NPG bestuur op 7 december 2020 op korte termijn van start.

Melkveebedrijven: ontwikkeling duurzame en alternatieve stalsystemen
Met de ontwikkeling van duurzame en alternatieve stalsystemen kan de koppeling tussen de aardbevingsproblematiek en het bieden van een breder toekomstperspectief aan de melkveehouders in het aardbevingsgebied een eerste uitwerking krijgen. Gewerkt wordt aan een voorstel voor een pilot op basis waarvan melkveebedrijven, die al jaren op slot zitten vanwege complexe aardbevingsproblematiek, weer kunnen bouwen aan de toekomst door het vervangen van de huidige stallen met veelal lekke mestkelders middels een nieuwe stal met asbestvrije zonnedaken en directe scheiding tussen mest en urine. Daarmee leveren duurzame stalsystemen niet alleen een belangrijke milieuwinst op door forse reductie van de uitstoot van ammoniak en methaan, maar ook een belangrijke bijdrage aan het oplossen van de impasse rondom de stikstof- en mestkelderproblematiek. Met deze pilot willen we aansluiten op de ontwikkelingen die reeds in bestaande onderzoeksprogramma's van de Universiteit van Wageningen en de TU Delft een uitwerking krijgen en waarmee op dit moment eerste pilots worden uitgevoerd. Het brede vraagstuk van verduurzamen van stalsystemen en methodes om stikstofreductie te ontwikkelen, is zowel onder de aandacht gebracht bij het NPG als onderwerp van bespreking met het ministerie van LNV.

3.3 Subsidieregelingen

Er zijn diverse subsidieregelingen beschikbaar die in financieel opzicht bij kunnen dragen aan de integrale oplossing die een agrarisch ondernemer nastreeft, met name op het vlak van energietransitie, innovatie en het inwinnen van (bedrijfs)advies. Van belang is dat de consulenten vanuit het agroprogramma de agrarisch ondernemer op maat kunnen adviseren over de inzet van deze subsidieregelingen. Om die reden zijn er binnen het agroprogramma directe verbindingen gelegd met o.a. de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) en de NCG over de inzet van subsidieregelingen. Daarnaast is een start gemaakt met het opstellen van een overzicht van de verschillende soorten regelingen die voor de agrarisch ondernemers in het aardbevingsgebied relevant kunnen zijn. Dit overzicht zal als een van de 'basisstukken' in het handboek voor de consulent fungeren en wordt periodiek geactualiseerd vanwege het continue wijzigende subsidielandschap.

3.3.1. Samenwerkingsafspraken RVO

Er zijn samenwerkingsafspraken gemaakt met RVO ten behoeve van de uitvoering van het agroprogramma. Dit betekent concreet dat op basis van de informatie die een consulent aanlevert over een specifieke casus (bijvoorbeeld bepaalde specifieke vraagstukken of oplossingsrichtingen waar de

agrarisch ondernemer aan denkt), RVO per individuele casus concreet en op maat uitleg kan geven over subsidieregelingen en fondsen (bijvoorbeeld het Borgstellingskrediet) die ingezet kunnen worden ten behoeve van de integrale oplossing.

3.4 Banken

Banken spelen een belangrijke rol als het gaat om het beschikbaar stellen van de aanvullende financiering waarmee het toekomstperspectief van de agrarisch ondernemer daadwerkelijk gerealiseerd kan worden. De bereidheid van banken om hieraan bij te dragen is echter niet altijd aanwezig als de risico's onverantwoord worden geacht of het beeld bestaat dat de investering onvoldoende rendement oplevert. Vanuit het agroprogramma wordt met Rabobank gesproken over het belang van onderlinge samenwerking tussen het agroprogramma en de banken en de bereidwilligheid van banken om aanvullende investeringen te doen ten behoeve van de integrale oplossing. Op basis van praktijkvoorbeelden wordt de onderlinge samenwerking nader verkend.

IV Randvoorwaarden voor een succesvolle uitvoering

Middels de uitwerking van de beoogde werkwijze en mogelijke financieringsbronnen is met dit plan van aanpak een belangrijke vervolgstap gezet richting de uitvoering van het agroprogramma. Op basis van de ervaringen die in de pilot worden opgedaan, zal het agroprogramma begin 2021 daadwerkelijk in uitvoering gebracht worden. Enkele randvoorwaarden die van belang zijn voor een succesvolle uitvoering van het agroprogramma:

4.1 Samenwerking NCG en IMG

Intensieve samenwerking met NCG en IMG is een essentiële voorwaarde binnen het agroprogramma. Alleen dan kunnen de drempels worden geslecht die vanwege de aardbevingsproblematiek zijn ontstaan bij agrarisch ondernemers. Op dit moment wordt in de pilot een praktische invulling gegeven aan deze samenwerking en gewerkt aan het opstellen van een concrete werkwijze.

4.2 Aansluiting processen schade/versterken en agroprogramma

In het verlengde van het voorgaande punt, is het tevens van belang dat de processen van schade en versterken en het agroprogramma op elkaar aansluiten en voor alle partijen duidelijk moet zijn wanneer de primaire verantwoordelijkheid voor het proces en de communicatie met de agrarisch ondernemer bij de uitvoeringsorganisatie of het agroprogramma ligt. Dit onderdeel wordt op dit moment concreet uitgewerkt met de NCG en het IMG op basis van de uitvoering van de pilot.

4.3 Versnellen en vereenvoudigen (vergunnings)procedures

Snelle en eenvoudige (vergunnings)procedures zijn niet alleen van belang om de integrale oplossing daadwerkelijk te kunnen realiseren, knelpunten binnen dergelijke procedures kunnen ook tot veel vertraging leiden, met name in de eindfase van een proces. Ook hiervoor zal binnen de pilot een werkwijze worden vormgegeven in samenwerking met de aardbevingsgemeenten en NCG. Hierbij wordt onder andere aansluiting gezocht bij de algemene werkwijzen die NCG inzet bij (het versnellen van) vergunningsprocedures binnen het versterkingsproces.

4.4 Opzetten programmabureau en invulling consulentschap

De provincie Groningen is regievoerende partij voor de uitvoering van het agroprogramma. Het programmabureau en het consulentschap zullen dan ook vanuit de provincie Groningen ingericht worden. Hoewel met dit plan van aanpak richting aan deze invulling wordt gegeven, zijn er nog stappen te zetten richting een volwaardige programmaorganisatie. Met het oog op de pilots en het belang om snel door te kunnen schakelen naar de uitvoeringsfase, is een start gemaakt met het opstellen van een organisatieplan en de juridische kaders ten behoeve van de organisatorische inbedding van het programmabureau en het consulentschap. Er is daarnaast een profielschets van de 'ideale' consulent opgesteld, die met de sector is besproken en op dit moment een concrete invulling krijgt. Om begin 2021 een voortvarende start met de uitvoering te maken, is tevens gestart met het werven van medewerkers voor het programmabureau en enkele consulenten.

4.5 Besluitvormingsprocessen

Hierbij gaat het met name om de concrete invulling van het mandaat van de stuurgroep. Ook hiervoor zullen op korte termijn juridische kaders worden opgesteld op basis van de praktijkervaringen binnen de pilot.

4.6 Middelen

Wanneer we de ambities zoals verwoord in het beslisdocument van maart jl. vertalen naar een meerjarig programma, vraagt dit om een daarbij behorende inzet van menskracht en middelen. Zoals reeds in eerdere hoofdstukken benoemd, is de inzet en focus van het agroprogramma in de eerste fase nadrukkelijk gericht op het oplossen van de (gestapelde) problematiek bij de complexe gevallen. Concreet betekent dit dat we in 2021 met 20-25 casussen aan de slag gaan en over de middelen beschikken om deze casussen vanuit het programmabureau op te pakken, te begeleiden en daadwerkelijk een oplossingsrichting te kunnen bieden.

De nu beschikbare fondsen in combinatie met de middelen uit andere fondsen, de schade-/versterking, subsidies en financiering, zijn waarschijnlijk ontoereikend om uitvoering te geven aan het gehele agroprogramma. Uit de eerste fase gaan we dan ook lering trekken voor het vervolg. De voortgang en de besteding van middelen worden ieder half jaar door de stuurgroep geëvalueerd, zodat alle betrokken partijen gedurende de uitvoering van het agroprogramma een steeds duidelijker beeld krijgen van de benodigde financiële middelen voor het programma als geheel. We beschouwen het agroprogramma dan ook als een groeiprogramma, waarbij we de komende jaren aan steeds meer onderdelen een financiële invulling zullen geven en hierover in continu gesprek zijn met (mogelijk) financierende partijen. In dat kader zal ieder jaar ook een geactualiseerde begroting worden opgesteld. Hierbij ligt er een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij de betrokken partijen om het programma van de benodigde middelen te voorzien, zodat de ambities zoals verwoord in o.a. het beslisdocument van maart jl. daadwerkelijk waargemaakt kunnen worden.

In bijlage I is een financiële paragraaf opgenomen, waarin meer duiding wordt gegeven aan de financiële middelen die met dit plan van aanpak gemoeid gaan. Daarnaast zijn enkele grote opgaven gedefinieerd.

Bijlage I: financiële paragraaf

De financiële paragraaf bestaat uit een drietal tabellen:

1) De begroting voor 2021;
2) De basisbegroting voor de looptijd van het agroprogramma (2021-2025);
3) Een inschatting van de kosten die samenhangen met grote opgaven.

Ad 1 en 2.
De eerste tabel bevat de begroting voor 2021. De tweede tabel bevat een weergave van de benodigde financiële middelen om de komende vijf jaar een basis te geven aan de uitvoering van het agroprogramma. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de uitvoeringskosten en de fondsen. Vanuit de fondsen kunnen we aanvullende middelen (de plus) inzetten die - naast de inzet van (subsidie)regelingen, financiële middelen vanuit schade en versterking, eigen investeringen en leningen/investeringen vanuit banken - integrale oplossingen daadwerkelijk mogelijk maken. De uitvoeringskosten zijn nodig voor de inzet en bemensing van een programmabureau, de inzet van consulenten en aanvullende kennis en expertise.

Het totaalbedrag wordt (vrijwel) geheel gedekt uit de bestuurlijke afspraken over de versterkingsopgave van 6 november 2020, onder voorbehoud van besluitvorming over de verdeling van de middelen voor de integrale programma's in het Versterkingsoverleg Groningen en Bestuurlijk Overleg Groningen.

Ad 3.
In de derde tabel is een aantal grote opgaven gedefinieerd ten behoeve van de succesvolle invulling van het agroprogramma in de komende jaren. De omvang en financiële impact van deze opgaven krijgen we de komende jaren steeds beter in beeld. Voor het project FASCINATING is vanuit het NPG 10 miljoen beschikbaar gesteld. Voor de overige opgaven is de financiering nog niet geregeld.

Begroting 2021

Post	Kosten
Algemene programmakosten (proceskosten én kennis en expertise)	620.000,- 150.000,-
Consulentschap t.b.v. begeleiding van complexe gevallen	250.000,-
Innovatie- en vernieuwingsfonds	500.000,-
Meerjarig maatwerkfonds/-middelen en plusfonds	2,5 M
Totale kosten 2021	4,02 M

Basiskosten uitvoering programma 2021-2025

Post	Toelichting	Kosten
Algemene programmakosten	De programmakosten zijn gebaseerd op de begroting die reeds in beslisdocument van maart 2020 is opgenomen en betreffen de volgende kosten: 1) Financiering programmabureau 2) Financiering ondersteuning van overleggen en de vacatiekosten 3) Financiering kennis en expertise (agro-expertise-team en aanvullend) 4) Financiering onderzoekskosten	3,8 M
Consulentschap t.b.v. begeleiding van complexe gevallen	De financiering van de inzet van consulenten vanuit het programmabureau.	1,7 M
Innovatie- en vernieuwingsfonds	Fonds om vernieuwing en innovatie mogelijk te maken (bijvoorbeeld innovatieve stalsystemen).	2,5 M
Meerjarig maatwerkfonds/-middelen	Aanvullende financieringsbron t.b.v. maatwerkoplossingen en om banken comfort te bieden.	11 M
Totale kosten 2021-2025		**19 M**

Aanpak grote opgaven (gehele sector)

Innovatie en vernieuwing: eiwittransitie FASCINATING Food Agro Sustainable Circular Nature Technology in Groningen, zie paragraaf 3.2	
Innovatie en vernieuwing: duurzaam stalsysteem Zie paragraaf 3.3	
Asbestsanering Asbestsanering wordt deels vergoed uit versterkingsmiddelen als saneren noodzakelijk is bij versterking. Daarnaast is er vanuit de sector grote behoefte aan een regeling voor zakelijke eigenaren of een bredere regeling waarin asbestsanering en energietransitie/verduurzaming gecombineerd kan worden.	
Herstel en nieuwbouw inclusief fundering Dit onderdeel heeft vooral betrekking op zaken die geen onderdeel zijn van de huidige kosteninschattingen voor schade en versterking, maar ten behoeve van een structurele of toekomstgerichte oplossing wel aandacht verdienen (bijv. constructieve schade, funderingsproblematiek of duurzaam schadeherstel). Het funderingsvraagstuk krijgt bredere aandacht, zowel nationaal als in relatie tot de algemene schadeproblematiek in Groningen. Er wordt uitgezocht of het agroprogramma bij deze ontwikkelingen aansluiting kan vinden.	
Inschatting benodigde middelen	150-250M